O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami

(2024-yil 17-18-may)

(2-qism)

JIZZAX-2024

“Zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari: yechimlar va istiqbollar” mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami – Jizzax: O‘zMU Jizzax filiali, 2024-yil 17-18-may. 461-bet.

Respublika miqyosidagi ilmiy-texnik anjuman materiallarida zamonaviy innovatsion tadqiqotlarning dolzarb muammolari va rivojlanish tendensiyalari sohasidagi innovatsion tadqiqotlar aks etgan.

Globallashuv sharoitida davlatimizni yanada barqaror va jadal sur’atlar bilan rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar samarasini yaxshilash sohasidagi ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e’tibor qaratilgan. Zero iqtisodiyotning, ijtimoiy sohalarni qamrab olgan modernizatsiya jarayonlari, hayotning barcha sohalarini liberallashtirishni talab qilmoqda.

Ushbu ilmiy ma’ruza tezislari to‘plamida mamlakatimiz va xorijlik turli yo‘nalishlarda faoliyat olib borayotgan mutaxassislar, olimlar, professor-o‘qituvchilar, ilmiy tadqiqot institutlari va markazlarining ilmiy xodimlari, tadqiqotchilari, magistr va talabalarning ilmiy-tadqiqot ishlari natijalari mujassamlashgan.

Mas’ul muharrirlar: DSc.prof. Turakulov O.X., PhD. O‘ralov A.I.

Tahrir hay’ati a’zolari: p.f.d.(DSc), prof. Turakulov O.X., b.f.f.d. (PhD) O‘ralov A.I., t.f.f.d.(PhD), dotsent Abdumalikov A.A., t.f.n., dots. Baboyev A.M., t.f.f.d.(PhD), dots. Abduraxmanov R.A., p.f.f.d.(PhD) Eshankulov B.S., p.f.n., dots. Alimov N.N., p.f.f.d.(PhD), dotsent Alibayev S.X., p.f.f.d. (PhD) Halimov O‘.H., p.f.f.d.(PhD), dotsent Karshiyev A.A., f.f.f.d.(PhD), dotsent Sindorov L.K., t.f.f.d. (PhD), dotsent Nasirov B.U., b.f.f.d. (PhD), dotsent Mustafaqulov M.A., f.f.f.d. (PhD) Alibekov D.A.., f-m.f.f.d. (PhD) Sharipov X.F., ps.f.f.d.(PhD) Norbekova B.Sh., i.f.n., dots. Tsoy M.P., Qayumov O.A., Jo‘rayev M.M.

Mazkur to‘plamga kiritilgan ma’ruza tezislarining mazmuni, undagi statistik ma’lumotlar va me’yoriy hujjatlarning to‘g‘riligi hamda tanqidiy fikr-mulohazalar, keltirilgan takliflarga mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHISI VA O‘QUVCHISINING OCHIQ QO‘SHMA FAOLIYATINI METODIK RIVOJLANTIRISH

Egamberdiyeva Yulduz Urinboyevna
Farg‘ona davlat universiteti

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi va o‘quvchisining ochiq qo‘shma faoliyatini metodik rivojlantirish haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: metodik ta’minot, boshlang‘icj ta’lim, ochiq talim jarayoni, qo‘shma faoliyat.

Ochiq qo‘shma harakatni rivojlantirish konsepsiyasini asoslash uchun boshlang‘ich ta’limda ochiq qo‘shma harakatni tashkil etish bo‘yicha o‘quv dasturini amalga oshirishning ta’lim natijalari va ta’sirini tahlil qilishning maxsus metodikadan foydalanish kerak. Shuning uchun tadqiqot ishning muhim qismi o‘quv dasturini amalga oshirish natijalarini baholash metodikani ishlab chiqish. Biz tomonimizdan ishlab chiqqan metodologiya quyidagilarga asoslanadi:

qo‘shma faoliyat ishtirokchilari tomonidan har xil turdagi qo‘shma harakatlarni farqlash, ularning xususiyatlarini tushunish;

qo‘shma faoliyat ishtirokchilari tomonidan ochiq qo‘shma harakatning mavjudligini haqiqiy deb belgilash;

ishtirokchilarda ta’lim (ichki) motivatsiyasi va ularning ochiq qo‘shma kunlarga bo‘lgan talabini aniqlash;

o‘quvchilar bilan qo‘shma faoliyat mazmuni, loyihalash, o‘zaro samarali ta’siri, bog‘liq qo‘shma faoliyatni tashkil etish ko‘nikmalarini rivojlantirish;

o‘qituvchilar o‘rtasida birgalikdagi faoliyatning ijobiy tajribasini rivojlantirish, o‘quvchilar tashabbuslarini yaratish va rivojlantirish, birgalikdagi faoliyatni aks ettirishni tashkil etish bilan bog‘liq ochiq qo‘shma harakatlarni tashkil etish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Baholash metodikaning sanab o‘tilgan yo‘nalishlari o‘qituvchilar va o‘quvchilarning haqiqiy ishtiroki, ta’lim amaliyotida ishtirok etishi va unga ta’siri, shuningdek ochiq birgalikdagi harakatlarning ta’lim mazmunining xususiyatlari asosida ochiq birgalikdagi harakatlarning sifat xususiyatlarini aks ettiradi: o‘qituvchilar va o‘quvchilarning birgalikdagi faoliyatining ijobiy tajribasini yaratish, qo‘shma faoliyatda turli ishtirokchilarning taassurotlari va tajribalarini faollashtirish, ularning tashabbuslarini qo‘llab-quvatlash va rivojlantirish, o‘quvchilarning vazifalarni belgilashga ta’siri, qo‘shma faoliyatning mazmuni va uning shakllarini tanlash, qo‘shma faoliyatning borishi va natijalarini aks ettirishda barchaning ishtirokini ta’minlash.

Ochiq qo‘shma harakatlarni rivojlantirish bo‘yicha ta’lim dasturini amalga oshirish natijalarini baholash metodika quyidagi bosqichlar va diagnostika jarayonlarini o‘z ichiga oldi:

boshlang‘ich ta’limda o‘qituvchilar va o‘quvchilarning birgalikdagi qo‘shma faoliyati sifatining holatini baholash. Ushbu bosqichda, birinchidan, birgalikdagi harakat faoliyati baholandi - uning sifati, tarqalishi va har xil turdagi qo‘shma

harakatlardan foydalanish mezonlari va darajalari; ikkinchidan, birgalikdagi faoliyat uning ishtirokchilari uchun maxsus ta’lim mavzusi ekanligi aniqlandi; uchinchidan, o‘quvchilar va o‘qituvchilar tomonidan turli xil qo‘shma harakatlarning afzalliklari va tanlovi dinamikasi qayd etildi; to‘rtinchidan, qo‘shma faoliyat sifatining ta’lim va ta’lim motivlariga ta’siri aniqlandi. Ushbu bosqichda diagnostika usullari sifatida quyidagilar qo‘llaniladi:

qo‘shma faoliyatning funksional va semantik tarkibini tahlil qilish bo‘yicha boshlang‘ich ta’limda qo‘shma faoliyat sifatini baholash uchun o‘quvchilar uchun anketa-so‘rovnomaga o‘zgartirildi. Ushbu uslub o‘quvchilarning baholariga ko‘ra qanday qo‘shma harakatlar mavjudligini va ular turli xil o‘quv fanlari darslarida qaysini afzal ko‘rishlarini aniqlashga imkon berdi. Natijada, boshqa qo‘shma harakatlar orasida ochiq qo‘shma harakatlarning tarqalishi va undagi o‘quvchilarning turli darslarga bo‘lgan talabi aniqlandi. Taklif etilayotgan harakatlar ro‘yxatida qo‘shma faoliyatning turli modellariga mos keladigan harakatlar mavjudligi aniqlandi:

a) ochiq qo‘shma harakatlar modellari (tinglash, yozish, mashqlar, topshiriqlarni bajarish);

b) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning motivatsiyasini tahlil qilish metodika qaysi motivlarning yetakchi ekanligini baholashga imkon beradi: ta’lim (ichki), ta’lim (tashqi), kommunikativ – boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi va o‘quvchilarda ta’lim motivlariga bo‘lgan talab darajasini qayd etish, bu ochiq birgalikdagi harakatlarning o‘ziga xos xususiyati;

d) qo‘shma faoliyatning mazmuni bilan bog‘liq bo‘lmagan motivlarni ta’lim (ichki) qo‘shma faoliyatning mazmuni va sifati bilan bog‘liq motivlar va o‘quv faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari;

ye) diagnostika usuli - o‘quvchilar tomonidan bitta javobni tanlash bilan anketani to‘ldirish.

O‘qituvchining birgalikdagi faoliyatdagi pozitsiyasining xususiyatlarini o‘rganish. Ushbu bosqichda o‘qituvchilar tomonidan ochiq qo‘shma harakatlarni tashkil etish bilan bog‘liq pedagogik faoliyatdagi o‘zgarishlar baholandi. Birgalikdagi faoliyat sifatini o‘zgartirish loyihasini ishlab chiqish bosqichida o‘qituvchilar yopiq qo‘shma harakatlar modelidan foydalanishda aniq ustunlikka ega bo‘lganligi sababli, o‘quvchilar bilan birgalikdagi faoliyatni tashkil qilishda ular afzal ko‘rgan va amalga oshiradigan o‘qituvchilarning harakatlari va funksiyalari tarkibidagi o‘zgarishlarni o‘rganish juda muhimdir.

Diagnostika usullari sifatida quyidagilar qo‘llanildi:

birgalikdagi faoliyatning funksional va semantik mazmunini va undagi o‘qituvchining pozitsiyasini tahlil qilish, ushbu uslub o‘qituvchilarning o‘quvchilar bilan birgalikdagi faoliyatni tashkil etishdagi haqiqiy va afzal ko‘rgan harakatlarini va ularning birgalikdagi faoliyatni tashkil etishdagi funksiyalari o‘rtasidagi uzilishlarni qayd etishga imkon beradi. Diagnostika o‘qituvchilar tomonidan “mening darsdagi faoliyatim” testini to‘ldirishni anglatadi mumkin bo‘lgan harakatlarning tavsifi bilan, ularning ro‘yxati o‘qituvchining o‘zi tomonidan to‘ldirilishi mumkin;

boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi va o‘quvchilar tomonidan ochiq qo‘shma harakatni tashkil etish ko‘nikmalarini o‘zlashtirish diagnostikasi “ochiq pedagogik

pozitsiyadagi mumkin bo‘lgan harakatlar” so‘rovnomasini to‘ldirish orqali baholandi. So‘rovnoma ma’lumotlari o‘quvchi va o‘qituvchining ochiq qo‘shma harakatdagi faoliyatini va uning qo‘shma faoliyat ishtirokchisi sifatidagi mavqeini tavsiflovchi harakatlar va funksiyalarni namoyish etishga imkon beradi. Pedagogik faoliyatning o‘ziga xos mazmunini tavsiflovchi harakatlarni o‘z ichiga oladi:

birgalikdagi faoliyat ishtirokchilarining shaxsiy tajribasini yangilash va o‘quvchilarning sinov tashabbuskor harakatlarini tashkil etish, ularning birgalikdagi faoliyatning turli modellari va shakllaridan foydalanish tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash va qo‘shma faoliyatni aks ettirishni tashkil etish;

so‘rovnomada ko‘rsatilgan harakatlarning har biri, avvalgi testda bo‘lgani kabi, o‘qituvchi tomonidan quyidagi mezonlarga muvofiq baholandi;

boshlang‘ich ta’lim o‘quvchisi va o‘qituvchilari ta’limning maxsus predmeti sifatida qo‘shma faoliyatni tashkil etishga qanchalik yo‘naltirilganligini aniqlashga imkon berdi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi va o‘qituvchilarning birgalikdagi faoliyat pozitsiyasining xususiyatlarini o‘rganish. Ushbu bosqichda boshlang‘ich sinf o‘quvchisi va o‘qituvchilarining ochiq qo‘shma harakatni tashkil etish qobiliyatlari aniqlandi, ular o‘quvchilarning birgalikdagi faoliyatni tashkil etishda qanday ishtirok etganligi bo‘yicha tahlil qilindi va baholandi. O‘quvchilarning birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishi va unga ta’siri sinov tashabbuskorligi, loyihalash, samarali sinflarning o‘zaro ta’siri va aloqasi, birgalikdagi faoliyatni aks ettirish qobiliyatining namoyon bo‘lishi bilan tavsiflanadi.

Ushbu ko‘nikmalar quyidagi usullar yordamida tashxis qo‘yilgan:

o‘quvchilar uchun insholar – “men qanday boshlang‘ich sinf o‘quvchiman”, “mening sinfim”, “men va mening sinfim” mavzusidagi mulohazalar (3-4 sinf). Mavzularni aniqlashda o‘quvchiga birgalikdagi faoliyatda o‘z harakatlari va funksiyalarini namoyish etish va tavsiflash imkoniyatini berishlari kerak degan xulosaga keldik. Matnlarni tahlil qilish hamkorlikning o‘zi boshlang‘ich sinf o‘quvchisi va o‘qituvchisi uchun qadriyat ekanligini, ochiq birgalikdagi harakat modelidagi qaysi harakatlarni mazmunli va real deb ajratishini ko‘rish imkonini berdi; shaxsiy va jamoaviy tashabbus asosida ishlash imkoniyati; o‘zaro ta’sir, o‘zaro yordam; darsda va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda sinov va loyiha harakatlarini amalga oshirish qobiliyati;

qo‘shma faoliyatni tashkil etish uchun kommunikativ ko‘nikmalar va bilimlarning rivojlanishini aniqlashga imkon berdi:

a) kommunikativ: bir-birlarini tinglash, ularga savol va javoblar berish, bir-birlarini hissiy qabul qilish;

b) birgalikdagi faoliyat ko‘nikmalari: vazifaning maqsadini tushunish, ishning borishini muhokama qilish, barcha ishtirokchilar tomonidan versiyalarni ilgari surish, versiyalarni ekish, samarasiz qarorlar oqimini to‘xtatish.

Shunday qilib, bolang‘ich sinf o‘qituvchisi va o‘quvchisining ochiq harakatni tashkil qilish bo‘yicha ba’zi harakatlarni, xususan, o‘qituvchining taassurotlar va tajribalar tajribasiga (hissiy jalb qilish), birgalikdagi faoliyat tajribasini aks ettirishga bo‘lgan munosabatini aks ettiradigan harakatlarni o‘zlashtirdilar. Bu shuni anglatadiki, o‘qituvchilar ko‘pincha tegishli ta’lim vaziyatlaridan foydalanadilar: turli

xil obrazli taassurotlarni dekodlash, hissiy o‘rganish, hissiy voqealar va boshqalar. Birgalikda faoliyatda tashabbuskorlik bilan ishtirok etish bilan bog‘liq harakatlar kam rivojlangan, bu esa tegishli ta’lim vaziyatlari va harakatlarining etishmasligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. G.Ahmadova. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining talaffuzi me’yorlarni shakllantirish metodikasi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiya. O‘zbekiston 2023.
2. B.Ismoilov. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida matematik kompetentlikni rivojlantirishning metodik tizimini takomillashtirish. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiya. O‘zbekiston 2023.
3. B.Ismoilov. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini musiqiy madaniyatini shakllantirishda mehnat qo‘shiqlaridan foydalanish metodikasi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) avtoreferat. O‘zbekiston 2023.
4. A.Yembergenova. Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida o‘quvchilarning imloviy savodxonligini takomillashtirish metodikasi. Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) avtoreferat. O‘zbekiston 2023.

THE SIGNIFICANCE OF THE CONCEPT OF CREATIVITY IN PEDAGOGICAL SCIENCE

N.Saydullayeva
Jizzax state pedagogical university

Abstract. The concept of creativity has garnered substantial attention within the realm of pedagogical science. This article explores the multifaceted significance of creativity in education, emphasizing its role in fostering holistic student development, enhancing problem-solving abilities, and preparing learners for the complexities of the modern world. By examining theoretical frameworks, empirical studies, and practical applications, this article elucidates the integral role of creativity in contemporary pedagogy and offers insights into effective strategies for nurturing creativity in educational settings.

Keywords: Creativity,Pedagogical Science, Student Development, Constructivist Theories, Multiple Intelligences, Flow Theory, Project-Based Learning

Introduction

Creativity, defined as the ability to generate novel and valuable ideas, solutions, or artistic expressions, is increasingly recognized as a crucial component of educational practice. Pedagogical science, dedicated to the study and practice of education, has evolved to incorporate creativity as a core element of teaching and learning. This article aims to elucidate the significance of creativity in pedagogy by exploring its impact on student development, instructional methods, and educational outcomes.